

HE 144/2022 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia. Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä.

Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Esityksellä toteutettaisiin pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaa, jonka mukaan hallitus kiinnittää erityistä huomiota henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen.

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan lokakuussa 2023.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittely esitutkinnassa ja rikosprosessissa	4
2.2 Kansainvälinen kehitys	4
2.3 Nykytilan arviointi	6
3 Tavoitteet	8
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	8
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	8
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	8
4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset	8
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	8
4.2.3 Taloudelliset vaikutukset	9
5 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset	11
6 Lausuntopalaute.....	11
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	12
7.1 Esitutkintalaki	12
7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	13
8 Voimaantulo	14
9 Suhde muihin esityksiin.....	14
9.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä.....	14
9.2 Suhde talousarvioesitykseen	14
10 Suhde perustuslakiin ja säätämijärjestys	14
LAKIEHDOTUKSET	16
1. Laki esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta.....	16
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.....	17
LIITTEET	19
RINNAKKAISTEKSTIT	19
1. Laki esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta.....	19
2. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta.....	20

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan (s. 76) rikosvastuun toteuttamiseksi ja rikosten käsittelyaikojen nopeuttamiseksi lisätään poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten voimavaroja siten, että koko oikeudellisen prosessin käsittelyajat lyhenevät (esitutkinta, syyttäminen ja tuomioistunkäsittely lainvoimaiseen tuomioon). Hallitus kiinnittää erityistä huomiota henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien auttamiseksi matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuuksia parannetaan ja vahvistetaan viranomaiskäytäntöjä (s. 78).

Oikeusministeriö ja sisäministeriö asettivat 4.4.2019 professori Matti Tolvasen selvityshenkilöksi arvioimaan rikosketjun toimivuutta sekä poliisin, syyttäjälaitoksen ja käräjäoikeuksien käytäntöjä ja menettelytapoja rikosasioiden käsittelyssä Lean-periaatteiden näkökulmasta. Hankkeen tavoitteena oli käsittelyaikojen lyhentäminen ja rikosketjun toimivuuden varmistaminen. Erityistä huomiota tuli kiinnittää odotusaikoihin, arvoketjuun ja asioiden virtaukseen. Huomiota tuli kiinnittää sekä yksinkertaisiin massarikoksiin että vaativiin, vakavampiin rikoksiin. Erityistä huomiota tuli kiinnittää lapsiin kohdistuviin vakaviin rikoksiin liittyviin menettelytapoihin. Selvitystä varten järjestetyissä kuulemisissa nousi voimakkaasti esille lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn kesto ja tilanteen edellyttämät lainsäädäntömuutokset. Selvitys julkaistiin 28.1.2020 (Rikosketjun LEAN-hanke, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6, jäljempänä Lean-raportti).

Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 2.9.2020 antamassaan ratkaisussa (EOAK/5625/2020) tuonut esiin lapsiin kohdistuvien rikosten prosessin pituuteen liittyviä ongelmia. Ratkaisussa oikeusasiamies on katsonut perustelluksi säätää esitutkinnan toimittamisesta kiireellisesti, kun asianomistaja on alle 18-vuotias ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvien rikosten kohdalla. Joutuisuuden tarkastelu olisi kuitenkin perusteltua toteuttaa koko rikosprosessin, ei pelkästään esitutkinnan osalta. Lainsäädäntömuutosten lisäksi ratkaisussa tuodaan esiin riittävän ammattitaidon ja resurssien varmistaminen joutuisuuden edistämiseksi.

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriö asetti 27.5.2020 työryhmän arvioimaan keinoja tehostaa rikosprosessia ja esitutkintalain (805/2011) muutostarpeita (jäljempänä rikosprosessityöryhmä) sekä työryhmän tarkastelemaan pakkokeinolain (806/2011) muutostarpeita (OM058:00/2020). Rikosprosessityöryhmän tavoitteena oli tehostaa ja nopeuttaa rikosasioiden käsittelyä siihen liittyvien hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden saavuttamiseksi, erityisesti ottaen huomioon Lean-raportissa esitetyt kehittämis ehdotukset. Tavoitteena oli myös arvioida muut esitutkintalain muutostarpeet. Työryhmän tuli valmistella ehdotukset tarvittaviksi lainsäädäntömuutoksiksi.

Työryhmän yksimielinen mietintö julkaistiin 18.3.2022 (Rikosprosessin tehostaminen, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14).

Työryhmän mietinnöstä pyydettiin lausuntoa 71 taholta. Tämän lisäksi kuka tahansa saattoi antaa lausunnon mietinnöstä lausuntopalvelu.fi-palvelussa.

Mietinnöstä annettiin 53 lausuntoa. Lausuntopalautetta käsitellään tarkemmin esityksen jaksossa 6.

Hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM058:00/2022>.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittely esitutkinnassa ja rikosprosessissa

Rikosprosessilainsäädännössä on erityisiä vaatimuksia rikoksen käsittelyn joutuisuudesta, kun rikoksesta epäilty tai syytetty on alle 18-vuotias. Laissa ei ole säännöksiä rikosasian kiireellisestä käsittelystä, kun kyse on alle 18-vuotiaasta asianomistajasta. Poliisihallitus on antamassaan, lapsia esitutkinnan asianomistajina ja todistajina koskevassa ohjeessaan ohjeistanut näissä tilanteissa poliisia käynnistämään esitutkinta- ja pakkokeinotoimenpiteet viipymättä ja toimitamaan esitutkintatoimenpiteet viivytyksettä (POL-2019-34669. Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa, voimassa 01.01.2020–31.12.2024).

Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1998, ROL) 1 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan, jos rikoksesta epäilty on alle 18-vuotias, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

Edellä todettujen säännösten soveltamisen kannalta määräävää ei ole rikoksesta epäillyn tai rikoksen tai rikollisen teon tehneen ikä rikoksen tekohetkellä, vaan toimenpiteen suorittamisen eli säännöksen soveltamisen hetkellä. (U 88/2013 vp, s. 3, HE 222/2010 vp, s. 189 ja 194, Nuorisorikostoimikunnan mietintö. Oikeusministeriö, komiteamietintö 2003:2, s. 58 ja Marttunen, Matti. Nuorisorikosoikeus: Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Helsingin yliopisto 2008, s. 18 ja 207.)

ROL 5 luvun 13 §:n 2 momentin mukaan, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Säännös tulee sovellettavaksi, jos vastaaja on alle 18-vuotias asian vireilletulon hetkellä (HE 82/1995 vp, s. 72).

2.2 Kansainvälinen kehitys

Lapsia pyritään suojelemaan rikosoikeudellisissa menettelyissä useiden EU:n ja kansainvälisen oikeuden piirissä hyväksytyjen instrumenttien kautta. EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklaan sisältyvää tehokkaita oikeussuojakeinoja ja puolueetonta tuomioistuinta koskevaan perusoikeuteen kuuluu muun muassa vaatimus saada kohtuullisessa ajassa oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti. Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annettu direktiivi (2012/29/EU, uhridirektiivi) edellyttää lapsikeskeisen lähestymistavan soveltamista, jossa otetaan asianmukaisesti huomioon lapsen ikä, kypsyyt, näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet. Direktiivin johdanto-osan 57 resitaalin mukaan ennako-oletuksena tulisi olla, että lapsiuhrien hyväksi toteutetaan erityisiä suojelutoimenpiteitä. Euroopan unionin tuomioistuin on todennut uh-

ridirektiiviä edeltäneen uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä tehdyn puitepäätöksen 2001/220/YOS perusteella, että lapsia voidaan pitää haavoittuvassa asemassa olevina, kun otetaan huomioon heidän ikänsä sekä rikokset, joiden uhriksi he katsovat joutuneensa. Tämän perusteella lapsilla on oikeus erityiseen suojaan (asia C-105/03, rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino [suuri jaosto], 16.6.2005, kohta 53).

Vuonna 2021 julkaistun EU:n lasten oikeuksia koskevan strategian (COM(2021) 142 final, 24.3.2021) seitsemästä painopisteestä yksi on lapsiystävällisen oikeudenkäytön vahvistaminen. Lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä on kyse sen varmistamisesta, että oikeudellisissa menettelyissä noudatetaan tinkimättömästi kaikkia lapsen oikeuksia ja otetaan huomioon samalla asianmukaisesti lapsen kehitys- ja tietämystaso sekä tapauksen olosuhteet. Strategiaa koskevissa EU:n neuvoston päätelmissä kehoitetaan jäsenmaita varmistamaan lapsen edun ensisijaisuus kaikissa oikeudellisissa menettelyissä ja että lapsia koskevat asiat käsitellään ilman aiheetonta viivytystä (EU:n neuvoston päätelmät EU:n lasten oikeuksia koskevasta strategiasta, 10024/22, 9.6.2022).

Osa lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä on myös käsittelyn nopeus. Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2010 hyväksymien lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivojen yksi osa-alue on tarpeettomien viivästysten välttäminen. Suuntaviivojen mukaan kaikkiin lapsia koskeviin menettelyihin olisi nopean käsittelyn takaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi sovellettava kiireellisyysperiaatetta noudattaen kuitenkin oikeusvaltioperiaatetta (Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä, 17.11.2010, kohta 50).

Alaikäisiin kohdistuvien rikosten käsittelyn keston kannalta keskeisiä Suomea velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia ovat YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991) ja siihen tehty valinnainen pöytäkirja lastenmyynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (SopS 40 ja 41/2012), Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 53/2015, Istanbulin sopimus) ja lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty Euroopan neuvoston yleissopimus (SopS 88/2011, Lanzaroten sopimus), jotka velvoittavat lapsen oikeuksien suojelemiseen ja tehokkaan prosessin järjestämiseen lapsiin kohdistuvien rikkomusten tutkimiseksi ja syyttämiseksi.

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 39 artikla velvoittaa sopimusvaltiot ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen minkä tahansa laiminlyönnin, hyväksikäytön, pahoinpitelyn, kidutuksen tai muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen, tai aseellisen selkkauksen uhriksi joutuneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista. Toipumisen ja sopeutumisen on tapahduttava ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa.

YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen lastenmyynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn valinnaisen pöytäkirjan 8 artiklan 1 kohdan a alakohta velvoittaa ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin suojellakseen pöytäkirjan vastaisen toiminnan lapsiuhrien oikeuksia ja etuja kaikissa rikosoikeudenkäynnin vaiheissa tunnistamalla lapsiuhrien haavoittuvuuden ja mukauttamalla menettelytapoja siten, että niissä otetaan huomioon lapsiuhrien erityistarpeet. Sopimuksen 8 artiklan 1 kohdan g alakohta velvoittaa välttämään tarpeetonta viivästystä tuomioiden antamisessa ja sellaisten määräysten tai päätösten täytäntöönpanossa, joilla myönnetään korvauksia lapsiuhreille. Myös Istanbulin sopimuksen 49 artiklan 1 kohta velvoittaa sopimusosapuolet toteuttamaan tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen,

että kaikkien sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien väkivallan muotojen tutkinta ja niitä koskevat oikeudenkäynnit suoritetaan ilman tarpeetonta viivästystä.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on täsmentänyt yleiskommentissaan nro 14 (lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, 2013) lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan asettamia velvollisuuksia sopimusvaltioille. Komitea korostaa lapsen edun periaatteen soveltuvan rikosasioissa lakia rikkoneen lapsen lisäksi lapsiin, jotka ovat joutuneet kosketuksiin lain kanssa (jotka ovat uhreja ja todistajia) (CRC/C/GC/14, kohta 28). Kollektiivisissa päätöksissä, joita tekevät muun muassa lainsäätäjät, lasten yleinen etu on arvioitava ja määritettävä tietyn lapsiryhmän ja/tai lasten yleisten olosuhteiden perusteella (CRC/C/GC/14, kohta 32). Lisäksi komitea nostaa esiin yleiskommentissaan menettelytakeet lapsen edun täytäntöönpanon takaamiseksi. Aikakäsityksen osalta komitea toteaa, etteivät lapset ja aikuiset käsitä ajan kulumista samalla tavoin. Päätöksenteon viivytyksillä ja pitkittymisellä on erityisen haitallisia vaikutuksia lapsiin näiden kehittyessä. Tästä syystä komitea pitää suositeltavana, että lapsia koskeville tai heihin vaikuttaville menettelyille ja prosesseille annetaan etusija ja ne saatetaan päätökseen mahdollisimman lyhyessä ajassa (CRC/C/GC/14, kohta 93).

Lanzaroten sopimuksen 14 artiklan 1 kohdan mukaan sopijapuolet ovat sitoutuneet ryhtymään tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin uhrien avustamiseksi toipumaan sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä niin fyysisesti kuin psykososiaalisesti. Sopimuksen 30 artiklassa säädetään muun muassa sopijapuolille velvollisuus ryhtyä tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tutkinta ja rikosprosessi toteutetaan lapsen parhaaksi eduksi ja lapsen oikeuksia kunnioittaen. Sopijapuolten tulee myös omaksua lähestymistapa, joka suojaa uhreja, varmistuen siitä, etteivät tutkinta ja rikosprosessi pahenna lapsen kokemaa traumaa ja että rikosoikeudellisten toimenpiteiden jälkeen annetaan tarvittaessa apua. Sopijapuolten tulee lisäksi varmistaa, että tutkinta ja rikosprosessi ovat ensisijaisia ja ne toteutetaan ilman aiheetonta viivytystä.

2.3 Nykytilan arviointi

Lapsiin kohdistuneiden rikosten pitkiin käsittelyaikoihin on kiinnitetty viime vuosina huomiota eri tahojen toimesta. Asia on nostettu esiin muun muassa eri työryhmien raporteissa ja selvityksissä sekä Lapsiasiainvaltuutetun vuosikertomuksissa. Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on 2.9.2020 antamassaan ratkaisussa (EOAK/5625/2020) tuonut esiin lapsiin kohdistuvien rikosten prosessin pituuteen liittyviä ongelmia. Ratkaisussa oikeusasiamies on katsonut perustelluksi säätää esitutkinnan toimittamisesta kiireellisesti, kun asianomistaja on alle 18-vuotias ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvien rikosten kohdalla. Joutuisuuden tarkastelu olisi kuitenkin perusteltua toteuttaa koko rikosprosessin, ei pelkästään esitutkinnan osalta. Lainsäädäntömuutosten lisäksi ratkaisussa tuodaan esiin riittävän ammattitaidon ja resurssien varmistaminen joutuisuuden edistämiseksi.

Vuosina 2017–2018 työskennelleen, hyviä menettelytapoja uhrien tarpeiden huomioon ottamiseksi edistäneen työryhmän raportissa nostettiin esiin lapsiin kohdistuneiden rikosten prosessien pitkä kesto. Raportin mukaan esitutkinnan ja koko rikosprosessin pitkää kestoa lapsiin kohdistuvissa rikoksissa voidaan pitää ongelmana. Työryhmä piti perusteltuna selvittää tarkemmin pitkien käsittelyaikojen syitä (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 44/2018, s. 62–66).

Valtioneuvoston tilaamassa, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttamassa, vuonna 2021 julkaistussa tutkimuksessa selvitettiin rikosprosessien kestoa, sekä sen syitä, lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikosasioissa. Tutkimuksessa todettiin, että lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rikosprosessi kestää keskimäärin kauemmin kuin muiden vakavien seksuaali- ja väki-

valtarikosten rikosprosessi. Vuodesta 2014 vuoteen 2019 koko maan keskiarvo lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessin kokonaiskestossa pidentyi 19 kuukaudesta yli 23,1 kuukauteen. Rikosprosessi perusmuotoisissa raiskauksissa kesti vuonna 2014 keskimäärin 17,7 kuukautta ja pidentyi kahdella kuukaudella 19,7 kuukauteen vuoteen 2019 mennessä (Fagerlund, Monica – Toivonen, Virve-Maria. Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-013-4>).

Törkeissä raiskauksissa, pakottamisessa seksuaaliseen tekoon ja muissa seksuaalirikoksissa rikosprosessin keston keskiarvo sitä vastoin laski tarkasteluajanjaksolla, eli prosessit nopeutuivat: törkeiden raiskausten kokonaiskäsittelyaika laski 2014 vuoden 20 kuukaudesta 2019 vuoden 15,5 kuukauteen. Rikoslajiin ja asianosaisiin liittyvien tekijöiden sijaan tuloksissa korostuvat alueelliset erot viranomaistyön resurssien suuntaamisessa, organisoimisessa ja yhteistyössä. Pääasiain kesto kestää tyypillisesti esitutkintavaiheessa, mutta alueelliset erot ovat suuret. Viivästyttäviä tekijöitä havaittiin erityisesti esitutkinnassa. Syyttäjävaihe oli yleisesti ottaen sujuvin ja siinä vaikutti olevan vähiten muutostarpeita. Tuomioistuinvaiheessa tulisi kiinnittää huomiota töiden organisointiin ja valmisteluvaiheen sujuvuuteen.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2020 valmistuneen julkaisun mukaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittely kestää pidempään kuin aikuisiin kohdistuvien seksuaalirikosten. Pitkät käsittelyajat hidastavat ja estävät lapsen ja perheen toipumista. Julkaisussa esiin tuotuja yksityiskohtaisia kehittämiskohteita ja ratkaisuehdotuksia ovat ammattilaisten erikoistuminen ja tapausten käsittelyn keskittäminen, tapausten moniammatillinen esikäsittely, lakiin lisättävät määräajat sekä nykyistä laadukkaampi tilastointi ja kuulustelun kirjaaminen (litteointi). Samalla kuitenkin todetaan, että käsittelyn nopeuttamisen ei tule tapahtua laadun tai oikeusturvan kustannuksella (Laajasalo, Taina – Korkman, Julia – Rajala, Rika. Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava. Päätösten tueksi 3/2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos).

Myös Lean-raporttia varten järjestetyissä kuulemisissa nousi voimakkaasti esille tarve vakavasti harkita sitä, pitäisikö lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkinnalle säätää laissa enimmäiskestoajaa, jonka saisi ylittää vain erityisen painavasta syystä.

Erityisen tärkeänä käsittelyn joutuisuutta voidaan pitää tietyissä rikostyypeissä. Edellä mainittujen selvitysten, tutkimusten ja eduskunnan oikeusasiamiehen 2.9.2020 antaman ratkaisun perusteella ainakin lapsen henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset sekä seksuaalirikokset ovat rikostyyppisiä, joiden osalta kiireellistä käsittelyä turvaavat säännökset ovat perusteltuja. Henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin voidaan katsoa lukeutuvan rikoslain (39/1889) 21 luvun rikosten lisäksi rikoslain 31 luvussa rangaistavaksi säädetyt rikostyyppit (HE 141/2012 vp, s. 29). Näiden lisäksi on muitakin rikostyyppisiä, joiden osalta joutuisuudella on suuri merkitys. Yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistuvat, rikoslain 24 luvun mukaiset rikokset, sekä vapauteen kohdistuvat, rikoslain 25 luvun mukaiset rikokset voivat tyypillisesti olla alaikäiselle asianomistajalle erityisen vahingollisia ja niitä koskeva prosessi voi niin ikään olla asianomistajalle raskas. Käsittelyn joutuisuutta on siten perusteltua edistää myös näissä rikostyypeissä.

Alaikäisten epäiltyjen ja syytettyjen osalta omaksutussa ratkaisussa on säädetty esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa yleisesti käsittelyn kiireellisyydestä ja tuomioistuinvaiheessa nimenomainen määräaika käsittelylle. Alaikäisten asianomistajien osalta samanlaisen ratkaisun omaksumista puoltavat johdonmukaisuussyt. Toinen vaihtoehto olisi säätää nimenomaisista määräajoista myös esitutkinnan ja syyteharkinnan osalta, tai vastaavasti tuomioistuinvaiheessa yleisesti käsittelyn kiireellisyydestä. Tällaisessa ratkaisussa voisi olla kuitenkin riskejä. Erityisesti

esitutkintavaiheessa on usein vaikeaa ennakoida kaikkia esitutkintatoimenpiteitä ja niiden edellyttämää aikaa. Erityisesti lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten osalta joudutaan usein pyytämään erilaisia ulkopuolisia lausuntoja, jolloin tutkinnan keston vaikuttavat myös esitutkintaviranomaisista riippumattomat syyt. Myös pääkäsittelyn järjestäminen jäsennellysti edellyttää, että esitutkinnassa asia on selvitetty käsiteltävän asian kannalta riittävästi. Näin ollen varsinaiset määrääjät eivät välttämättä toimisi prosessin alkuvaiheessa. Sen sijaan tuomioistuin-vaiheeseen ei liity vastaavia piirteitä.

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyä ja tällä tavalla parantaa lapsiuhrien asemaa rikosprosessissa. Tarkoituksena on tehdä lainsäädäntömuutokset, joiden tarve eduskunnan oikeusasiamiehen edellä mainitussa ratkaisussa on nostettu esiin.

Esitys myös osaltaan vastaa hallitusohjelman tavoitteisiin haavoittuvassa asemassa olevien lapsiin kohdistuvien rikosten vähentämisestä ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien auttamisen kehittämisestä. Ehdotuksilla niin ikään edistettäisiin valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteossa (2021) asetettuja tavoitteita paljastaa ja selvittää muun muassa lapsiin kohdistuvien rikoksia tehokkaasti ja tuloksellisesti.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi. Esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen. Niin ikään syytteen nostamisen tulisi tapahtua ilman viivytystä. Vastaavasti tuomioistuimessa pääkäsittely olisi asianomistajan ollessa alle 18-vuotias ja rikoksen kohdistuessa edellä mainittuihin oikeushyviin aloitettava viimeistään 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksen tarkoituksena on nopeuttaa lapsiin kohdistuvien rikosasioiden käsittelyä. Ehdotetuilla lainsäädäntömuutoksilla lyhennettäisiin lapsiin kohdistuvien rikosten kokonaiskäsittelyaikoja. Tällä tavalla esityksellä parannettaisiin lapsiuhrien asemaa rikosprosessissa ja tehostettaisiin lapsien suojelua rikoksien haitallisilta vaikutuksilta. Periaatteellisesti voidaan pitää erityisen tärkeänä, että rikoksen uhriksi joutuneita lapsia koskevat rikosasiat käsiteltäisiin mahdollisimman nopeasti.

Tarkemmin tarvetta muutoksille ja asian yhteiskunnallista vaikuttavuutta on perusteltu edellä.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Esityksessä ehdotetut lainsäädäntömuutokset tarkoittaisivat, että poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten tulisi käsitellä merkittävä osa lapsiin kohdistuvista rikosasioista kiireellisesti. Muutokset eivät tarkoita tällaisten rikosasioiden lisääntymistä. Näiden rikosasioiden käsittelyn priorisointi

vaikuttaa kuitenkin viranomaisten toimintaan, sillä kiireellinen käsittely tulee ottaa huomioon järjestettäessä viranomaisten työskentelyä. Ilman resurssilisäyksiä muutoksilla olisi muiden rikosasioiden käsittelyä viivästyttävä vaikutus.

Esityksessä ehdotetuilla toimenpiteillä edistettäisiin valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selonteossa (2021) asetettuja tavoitteita paljastaa ja selvittää muun muassa lapsiin kohdistuvien rikoksia tehokkaasti ja tuloksellisesti. Ehdotukset edistäisivät myös valtioneuvoston oikeudenhoidon liittyviä tavoitteita rikosasioiden käsittelyn kokonaiskeston lyhentämisestä.

4.2.3 Taloudelliset vaikutukset

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi eduskunnassa sen yhteydessä.

Esityksessä ehdotetaan, että poliisin ja syyttäjien tulisi käsitellä kiireellisesti lapsen henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan tai vapauten kohdistuvat rikokset ja lapsen kohdistuvat seksuaalirikokset. Käräjäoikeudessa pääkäsittelyn aloittamiselle olisi 30 päivän määräaika asian vireilletulosta.

Poliisin osalta lainsäädäntöuudistuksen myötä vuosittain noin 8 200 sellaista asiaa, jotka nykyisin käsitellään ilman erityistä kiireellisyyttä, tulisi kiireellisesti käsiteltäviksi. Poliisin tilastoja tarkastellessa tulee ottaa huomioon, että sellaiset lapsiin kohdistuvat rikosasiat, joissa on epäiltyä alle 18-vuotias henkilö, tulevat jo nykyisin kiireellisesti käsiteltäviksi. Sen vuoksi tilastoista tulee tarkastella tapauksia, joissa asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty täysi-ikäinen. Poliisin tilaston perusteella vuosina 2019—2021 lapsen henkeen, terveyteen, yksityisyyteen, rauhaan, kunniaan tai vapauten kohdistuvia rikoksia ja lapsen kohdistuvia seksuaalirikoksia, joissa epäilty oli täysi-ikäinen, on ollut keskimäärin 8 240 vuodessa.

Poliisin lisämäärärahararpeen arviossa tulee lisäksi ottaa huomioon erityisesti lapsia koskevien internetiä hyväksi käyttäen tehtyjen rikosten määrän kasvu Suomessa ja Euroopassa. Nämä ehdotuksen mukaan kiireellisyysäntelyn piiriin kuuluvat lapsia koskevat tutkinnat ovat sisällöltään erilaisia, ja keskimääräisesti arvioiden yksi tutkija pystyy hoitamaan tällaisia, osittain erityisosaamista vaativia asioita noin sata vuodessa. Velvoitteiden toteuttaminen ilman muiden rikosten tutkinnan tai muiden esitutkintatoimenpiteiden (esimerkiksi pakkokeinojen käyttö) viivästymistä ei olisi mahdollista ilman resurssilisäyksiä.

Esityksestä aiheutuisi poliisille 29 henkilötyövuoden (71 000 e/htv) lisätarve. Vuoden 2023 lisämäärärahararve on neljännes pysyvistä lisätarpeesta. Poliisille aiheutuisi siten henkilöstökustannuksista 515 000 euron lisämäärärahan tarve vuonna 2023 ja 2,059 miljoonan euron vuosittainen lisäkustannus vuodesta 2024 alkaen. Nämä kustannukset kohdistuvat sisäministeriön hallinnonalalle momentille 26.10.01 Poliisitoimen toimintamenot.

Poliisin tietojärjestelmät eivät tällä hetkellä tue ehdotettuja muutoksia. Poliisiasian tietojärjestelmään Patjaan tulee tehdä muutoksia, jotta vaaditut tehtävät voidaan hoitaa. Sen lisäksi muutokset täytyy suunnitella myös rakenteilla olevaan viranomaistietojärjestelmä Vitjaan. Muutostöistä aiheutuisi poliisille kertaluonteiset 50 000 euron tietojärjestelmäkustannukset.

Syyttäjien osalta vuosien 2019—2021 tilastojen perusteella lainsäädäntöuudistuksen myötä vuosittain noin 1 800 sellaista asiaa, jotka nykyisin käsitellään ilman erityistä kiireellisyyttä, tulisi kiireellisesti käsiteltäviksi.

Lisäksi on otettava huomioon, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvia vakavia ja törkeitä rikoksia on näiden kiireellisten asioiden joukossa paljon. Kyse ei siten ole valtaosin pelkästään lievistä tai yksinkertaisista rikosasioista. Erityisesti seksuaalirikokset ja pieniin lapsiin kohdistuneet rikokset ovat sellaisia, joita yleensä hoitavat erikoissyyttäjät tai ainakin aihealueeseen perehtyneet syyttäjät.

Uudistuksen piiriin kuuluvien asioiden käsittely kiireellisenä ilman lisäresursseja johtaisi siihen, että asioita käsittelevät jatkossa myös sellaiset syyttäjät, jotka eivät ole perehtyneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin ja niiden erityispiirteisiin. Syyttäjien työkuorman tasaamiseksi näitä asioita jouduttaisiin jakamaan myös muille syyttäjille, sillä yksi erikoissyyttäjä ei kykene hoitamaan kovin monen kiireellisen asian syyteharkintaa ja pääkäsittelyä samanaikaisesti päällekkäin. Tällöin menetettäisiin erikoistumisesta saadut hyödyt, ja vaikutus saattaisi olla prosessia hidastava. Myös syyteharkinnan laatu kärsisi. Lisäksi ilman lisäresursseja uudistuksen toteuttaminen johtaa väistämättä muiden syyttäjien käsiteltävinä olevien asioiden käsittelyaikojen pidentymiseen.

Esityksestä aiheutuisi Syyttäjälaitokselle 10 henkilötyövuoden (90 000 e/htv) lisätarve. Syyttäjälaitokselle aiheutuisi lisäksi yhteensä 50 000 euron (5 000 e/htv) lisäkustannus välttämättömistä henkilötyövuosiliitännäisistä palvelukeskus- ja perustietotekniikkamaksuista. Vuoden 2023 lisämäärärahararve on neljännes pysyvästä lisätarpeesta. Syyttäjälaitokselle aiheutuisi siten 238 000 euron lisämäärärahan tarve vuonna 2023 ja 950 000 euron vuosittainen lisäkustannus vuodesta 2024 alkaen. Nämä kustannukset kohdistuvat oikeusministeriön hallinnonalalle momentille 25.30.01 Syyttäjälaitoksen toimintamenot.

Tuomioistuimien osalta vuosien 2019—2021 tilastojen perusteella lainsäädäntöuudistuksen myötä vuosittain noin 1 350—1 400 sellaista asiaa, jotka nykyisin käsitellään ilman erityistä kiireellisyyttä, tulisi kiireellisesti käsiteltäviksi. Käytännössä osa näistä asioista käsiteltäisiin joka tapauksessa kiireellisessä menettelyssä jonkin toisen kiireellisyysperusteen soveltuessa, esimerkiksi jos vastaaja on vangittu.

Lisääntynyt kiireellisenä käsiteltävien asioiden määrä edellyttäisi tuomioistuimilta jatkuvaa varautumista. Kiireellisesti käsiteltävien asioiden saapumista ei pystytä yleensä kovin tarkasti ennakoimaan. Tuomioistuin voi varautua kiireellisiin asioihin ennakoimalla niin, että tietty osa tuomioistuimen resursseista varataan näiden asioiden käsittelyyn, vaikka tiedossa ei ole milloin tällaisia asioita tulee vireille. Vaihtoehtoisesti tuomioistuimen työ voidaan suunnitella ilman tällaista ennakkovarautumista ja kiireellisten asioiden saapumiseen reagoidaan muuttamalla tehtyjä suunnitelmia siirtämällä muiden asioiden käsittelyä myöhemmäksi. Aikaisempaa suurempaan kiireellisiin asioihin varautuminen sitoisi jossain määrin tuomioistuinten resursseja. Kiireellisyyden aiheuttaman lisäresurssin laskemiseen ei kuitenkaan nykyisellään ole laskenta-kaavaa. Selvää kuitenkin on, että kiireellinen käsittely vaikuttaa nykyiseen käsittelykapasiteettiin. Ilman lisäresursseja uudistuksen toteuttaminen johtaisi muiden tuomioistuimien käsiteltävinä olevien asioiden käsittelyaikojen pidentymiseen.

Esityksestä aiheutuisi tuomioistuimille kahdeksan tuomarin henkilötyövuoden (95 000 e/htv), kahdeksan kansliahenkilökunnan henkilötyövuoden (44 000 e/htv) ja kahden haastemiehen henkilötyövuoden (52 000 e/htv) lisätarve. Tuomioistuimille aiheutuisi lisäksi yhteensä 90 000 euron (5 000 e/htv) lisäkustannus välttämättömistä henkilötyövuosiliitännäisistä palvelukeskus- ja perustietotekniikkamaksuista. Vuoden 2023 lisämäärärahararve on neljännes pysyvästä lisätarpeesta. Tuomioistuimille aiheutuisi siten henkilöstökustannuksista 326 000 euron lisämäärärahan tarve vuonna 2023 ja 1,306 miljoonan euron vuosittainen lisäkustannus vuodesta 2024 alkaen. Nämä kustannukset kohdistuvat oikeusministeriön hallinnonalalle momentille 25.10.03 Muiden tuomioistuinten toimintamenot.

Esitutinnan kiireellistä käsittelyä koskevasta muutoksesta poliisin tietojärjestelmiin aiheutuisi 50 000 euron kertaluonteinen lisäkustannus vuonna 2023. Nämä kustannukset kohdistuvat sisäministeriön hallinnonalalle momentille 26.10.01 Poliisitoimen toimintamenot.

Kokonaisuutena arvioidaan, että esityksestä aiheutuisi valtiontaloudelle 50 000 euron kertaluonteiset kustannukset vuonna 2023, 1 079 000 euron lisämäärärahan tarve vuonna 2023 ja 4 315 000 euron vuosittaiset kustannukset vuodesta 2024 alkaen.

5 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Esityksessä ehdotetaan lainsäädäntömuutoksia lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi. Esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen. Niin ikään syytteen nostamisen tulisi tapahtua ilman viivytystä. Vastaavasti tuomioistuimessa pääkäsittely olisi asianomistajan ollessa alle 18-vuotias ja rikoksen kohdistuessa edellä mainittuihin oikeushyviin aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Valmisteluvaiheessa on arvioitu säännösten rajaamista siten, että kiireellisyyden piiriin olisivat kuuluneet vain lapsen henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvat rikokset sekä lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Tällä rajauksella ei olisi kuitenkaan ollut merkittävää vaikutusta ehdotuksesta aiheutuviin viranomaisten resurssitarpeisiin. Sen lisäksi yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kuuluvia rikoksia voidaan pitää rikoksina, joiden kiireellinen käsittely on periaatteellisesti tärkeää. Tämän vuoksi esityksessä ei ehdoteta tällaista rajausta.

Eri vaihtoehtoja kiireellisyydestä säätämiseksi on käsitelty tarkemmin edellä nykytilan arviointia koskevassa jaksossa.

6 Lausuntopalautte

Hallituksen esitys perustuu oikeusministeriön asettaman rikosprosessin tehostamista arvioineen työryhmän mietintöön, joka julkaistiin 18.3.2022 (Rikosprosessin tehostaminen, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14).

Mietintö oli lausuntokierroksella 18.3.–30.4.2022. Lausuntoa pyydettiin 71 taholta, ja lisäksi kuka tahansa saattoi antaa lausunnon mietinnöstä lausuntopalvelu.fi-palvelussa. Lausuntoja saatiin 53, joista yksi yksityishenkilöltä.

Esityksen jatkovalmistelu on tehty oikeusministeriössä. Esitystä ja sen perusteluja on esityksen jatkovalmistelussa muokattu saadun lausuntopalautteen perusteella.

Lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamista koskeviin ehdotuksiin suhtauduttiin useissa lausunnoissa myönteisesti. Ehdotuksia pidettiin tavoitteiltaan kannatettavina ja tarpeellisina lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyn nopeuttamiseksi. Valtaosa lausunnonantajista totesi, että käsittelyä ei voida nopeuttaa vain säätämällä asiasta laissa, vaan rikosten käsittelyn nopeuttaminen edellyttää riittäviä resursseja. Lisäksi tuotiin esiin, että muutoksella olisi epäsuotuisa vaikutus muihin asioihin viivästyttämällä niiden käsittelyä. Syyttäjien osalta epäsuotuisa vaikutus näkyisi myös siinä, että juttuja jouduttaisiin jakamaan osin kokemattommille syyttäjille, jolloin erikoistumisen hyödyt vähenisivät ja laatu kärsisi. Eräät lausunnonantajista totesivat, että mietinnössä muutoksesta esitetyt resurssivaikutukset ovat aliarvioituja. Joissain

lausunnoissa pidettiin myös säännöksen kattamien rikosten joukkoa liian laajana. Lisäksi joissain lausunnoissa kritisoitiin ratkaisua säätää esitutkinnan ja syyteharkinnan osalta yleisestä kiireellisyydestä ja nimenomaisesta määräajasta tuomioistuinvaiheessa.

Säännösten kattamien rikosten rajaamista ei ole nähty tarkoituksenmukaiseksi, sillä rajaamalla säännökset koskemaan vain henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuviin rikoksiin ja seksuaalirikoksiin ei olisi merkittäviä resurssivaikutuksia, minkä lisäksi myös yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset olisi periaatteellisesti tärkeää sisältyä sääntelyn piiriin. Kiireellisyydestä säätäminen esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa ja nimenomaisesta määräajasta säätäminen tuomioistuinvaiheessa on nähty perustelluksi edellä nykytilan arviointia koskevassa jaksossa todetuista syistä, eikä tätä ratkaisua ole nähty perustelluksi muuttavaa.

Eräät lausunnonantajat pitivät mietinnössä ehdotettua 30 päivän määräaikaan pääkäsitteilyn järjestämiselle käräjäoikeudessa liian lyhyenä pääkäsitteilyn järjestämisen käytännön toimenpiteiden ja asianomistajan avustamisen kannalta. Ehdotetun ROL 5 luvun 13 §:n 3 momentin muutoksen nojalla määräaika olisi säännöksessä mainituissa tilanteissa mahdollista määrätä 30 päivää pidemmäksi. Määräaika ei siten ole nähty perustelluksi pidentää ehdotetusta.

Lausuntopalautteen johdosta ehdotuksien jatkovalmistelussa on myös pyritty mahdollisimman tarkasti arvioimaan muutosten vaikutuksista aiheutuvat poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimien lisäresurssitarpeet.

Osa lausunnonantajista piti ongelmallisena uudistuksesta aiheutuvia tilanteita, joissa laajemmasta rikoskokonaisuudesta jouduttaisiin irrottamaan lapsiin kohdistuvat rikokset omaksi kokonaisuudekseen, jotta kiireellisyysvaatimukset voitaisiin täyttää. ROL 5 luvun 18 §:n mukaan saman vastaajan tekemiä eri rikoksia koskevat syytteet käsitellään yhdessä, jollei niiden erikseen käsittelemistä pidetä soveliaampana. Mainittu syytteiden yhdessä käsittelemistä koskeva säännös on kuitenkin riittävän joustava eikä sitä ole tarpeen muuttaa.

Lausuntopalautteessa tuotiin myös esiin, että ratkaisevaa säännösten soveltamisen kannalta tulisi olla asianomistajan ikä rikoksen tekohetkellä, eikä säännösten soveltamisen hetkellä. Rikosprosessilainsäädäntöön sisältyy useita säännöksiä, joissa asianomistajan ikä on säännöksen soveltamisen edellytyksenä. Tällöin määräävää on henkilön ikä säännöksen soveltamishetkellä. Näin ollen lainsäädännön systematiikan vuoksi ehdotettu muutos ei olisi perusteltu. Lisäksi tuotiin esiin, että laissa tulisi säätää myös muiden kuin pääkäsitteilyssä ratkaistavien asioiden kiireellisyydestä, kun on kyse alaikäisestä asianomistajasta. Tämä tarkoittaisi kiireellisestä käsittelystä säätämistä myös kirjallisen käsittelyn osalta. Kiireellisestä käsittelystä säätämiseksi kirjallisesti käsiteltävien asioiden osalta ei kuitenkaan ole vastaavia perusteita kuin pääkäsitteilyssä käsiteltävien asioiden osalta muun muassa siitä syystä, että kirjallisessa käsittelystä ratkaistut asiat käsitellään jo nykyisin keskimäärin huomattavasti nopeammin kuin pääkäsitteilyssä ratkaistavat asiat.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Esitutkintalaki

3 luku Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

11 §. *Esitutkinnan toimittamisaika.* Pykälää täydennettäisiin alaikäisiä asianomistajia koskevalla säännöksellä.

Pykälään lisättäisiin uusi *3 momentti*, jossa säädettäisiin esitutinnan toimittamisesta kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Säännös koskisi asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikaan. Säännöksen soveltamisen kannalta henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin on katsottava kuuluvan rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädettyjen rikostyyppien lisäksi rikoslain 31 luvussa rangaistavaksi säädetty rikostyypit. Esitutkintatoimenpiteet olisi näissä tilanteissa toimitettava mahdollisimman kiireellisesti ottaen kuitenkin huomioon esitutkinnalle asetettujen tavoitteiden toteutuminen. Rikosprosessin mahdollisimman nopea eteneminen on näihin oikeushyviin kohdistuvien rikosten alaikäisten asianomistajien kannalta erityisen tärkeää. Nykyinen 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi.

7.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

1 luku Syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta

8 a §. Pykälää täydennettäisiin alaikäisiä asianomistajia koskevalla säännöksellä. Pykälään lisättäisiin uusi *3 momentti*, jonka mukaan jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, syyttäjän olisi kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syyteen. Myös syyte olisi nostettava ilman viivytystä. Säännöksen soveltamisen kannalta henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin on katsottava kuuluvan rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädettyjen rikostyyppien lisäksi rikoslain 31 luvussa rangaistavaksi säädetty rikostyypit. Säännös koskisi asianomistajia, jotka ovat alle 18-vuotiaita toimenpiteen suorittamisen aikaan. Sääntely vastaisi pykälän 2 momentissa rikoksesta epäiltyjen osalta säädettyä sillä erotuksella, että ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi vain, kun kyse on säännöksessä tarkoitettusta rikoksesta.

5 luku Syyteen vireillepanosta

13 §. Voimassa olevan *2 momentin* mukaan pääkäsittely tulee pitää viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa. Pykälän 1 momenttia on hallituksen esityksellä 133/2021 vp muutettu siten, että pääkäsittelyn pitämisen sijaan pääkäsittely tulee aloittaa momentissa säädettyssä ajassa. Johdonmukaisuussyistä pykälän 2 momenttia muutettaisiin vastaavalla tavalla siten, että pääkäsittely tulisi pitämisen sijaan aloittaa momentissa säädettyssä ajassa.

Lisäksi pykälää täydennettäisiin alaikäisiä asianomistajia koskevalla säännöksellä. Pykälään lisättäisiin uusi *3 momentti*, jossa säädettäisiin pääkäsittelyn aloittamisesta asianomistajan ollessa alle 18-vuotias, jos epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos. Pääkäsittely tulisi näissä tilanteissa aloittaa 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta. Henkeen tai terveyteen kohdistuviin rikoksiin on katsottava kuuluvan rikoslain 21 luvussa rangaistavaksi säädettyjen rikostyyppien lisäksi rikoslain 31 luvussa rangaistavaksi säädetty rikostyypit. Säännöksen soveltamisen kannalta määräävää olisi se, minkä ikäinen asianomistaja on, kun asia tulee vireille. Sääntely vastaisi pykälän 2 momentissa rikoksesta syytettyjen osalta säädettyä sillä erotuksella, että ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi vain silloin, kun kyse on säännöksessä mainitusta rikoksesta. Ehdotettu 30 päivän määräaika voitaisiin määrätä pidemmäksi 3 momentissa mainitusta syystä.

Voimassa olevan 3 momentin mukaan jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1 tai 2 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi. Riittävän joustavuuden varmistamiseksi momentin soveltamisalaan olisi perusteltua kuulua myös alaikäisiä asianomistajia koskeva ehdotettu 3 momentti. Sittemomentin soveltamisalaa ehdotettaisiin laajennettavaksi koskemaan myös uutta 3 momenttia. Nykyinen 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi.

8 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan lokakuussa 2023. Voimaantulo edellyttää riittävän ajan varamista lainsäädännön täytäntöönpanotoimiin.

9 Suhde muihin esityksiin

9.1 Esityksen riippuvuus muista esityksistä

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:ää ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:ää. Mainittuja pykäläiä ehdotetaan muutettaviksi myös esityksen kanssa samaan aikaan annettavassa hallituksen esityksessä lähestymiskiellon tehostamisesta.

9.2 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys liittyy valtion vuoden 2023 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

10 Suhde perustuslakiin ja säättämisjärjestys

Esityksessä ehdotetaan säännöksiä lapsiin kohdistuvien rikosten kiireellisestä käsittelystä. Ehdotettu sääntely olisi merkityksellistä lapsen oikeuksiin liittyvien perus- ja ihmisoikeuksien kannalta.

Edellä jaksossa 2.2 tarkemmin selostetulla tavalla muun muassa YK:n lapsen oikeuksien yleis-sopimus (3, 19 ja 39 artikla), Lanzaroten sopimus (14 ja 30 artikla), Istanbulin sopimus (49 artikla), EU:n perusoikeuskirja (24 artikla) ja muu EU-lainsäädäntö sekä Euroopan ihmisoikeussopimus tulkittuna yhdessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön kanssa sisältävät säännöksiä, joilla turvataan lapsen edun toteutumista. Ehdotetut muutokset edistäisivät näiden oikeuksien toteutumista.

Perustuslain (731/1999) 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Ehdotettu sääntely edistäisi näiden perusoikeuksien toteutumista. Sääntelyllä julkinen valta toteuttaisi sille perustuslain 22 §:ssä säädettyä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamista koskevaa velvoitetta.

Joutuisa käsittely edistää myös oikeusturvan toteutumista. Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Ehdotetussa sääntelyssä kiireellinen käsittely koskisi tiettyjen rikosten uhreja. Käytännössä sääntelyn piirissä olisi merkittävä osa kaikista lapsiin kohdistuvista rikoksista. Tiettyjen rikosten jättäminen sääntelyn ulkopuolelle olisi perusteltua rikostyyppien välisillä eroilla. Ehdotettuun rajaukseen sisältyvät rikokset ovat sellaisia, joilla voi olla erityisen kielteinen vaikutus uhriin ja joiden pitkään kestävä käsittely voi olla erityisen raskasta uhrille. Ehdotetulle rajaukselle on siten hyväksyttävä peruste. Lisäksi rajauksen ulkopuolelle jäisivät kirjallisessa käsittelyssä käsiteltävät rikosasiat. Näiden asioiden käsittely on keskimäärin huomattavasti pääkäsitelyssä ratkaistavia asioita nopeampaa, joten kiirehtimiselle kirjallisessa menettelyssä ei ole esitettävissä vastaavia perusteita kuin pääkäsitelyssä ratkaistavien asioiden osalta.

Edellä esitetyillä perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 11 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

3 luku

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

11 §

Esitutkinnan toimittamisaika

Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 13 §:n 2 ja 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 243/2006, sekä
lisätään 1 luvun 8 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 647/2003 ja 670/2014, uusi 3 momentti, sekä 5 luvun 13 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 243/2006 ja 97/2022, uusi 3 momentti, jolloin muutettu 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

1 luku

Syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta

8 a §

Jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

5 luku

Syytteen vireillepanosta

13 §

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsitteily on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsitteily peruutetaan, uusi pääkäsitteily on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsitteily oli tarkoitus aloittaa.

Jos rikosasian asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, pääkäsitteily on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsitteily peruutetaan, uusi pääkäsitteily on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsitteily oli tarkoitus aloittaa.

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1—3 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 19.9.2022

Pääministeri

Sanna Marin

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

1.

Laki

esitutkintalain 3 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 11 §:ään uusi 3 momentti, jolloin nykyinen 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 luku

3 luku

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

Esitutinnan toimittamisen yleiset säännökset

11 §

11 §

Esitutinnan toimittamisaika

Esitutinnan toimittamisaika

(lisätään)

Esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20
..

2.

Laki

oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 luvun 13 §:n 2 ja 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 243/2006, sekä
lisätään 1 luvun 8 a §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 647/2003 ja 670/2014, uusi 3 momentti, sekä 5 luvun 13 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 243/2006 ja 97/2022, uusi 3 momentti, jolloin muutettu 3 momentti siirtyy 4 momentiksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 luku

1 luku

Syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta

Syyteoikeudesta ja syyteharkinnasta

8 a §

8 a §

(lisätään)

Jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, syyttäjän on kiireellisesti ratkaistava, nostaaako hän syytteen. Myös syyte on nostettava ilman viivytystä.

5 luku

5 luku

Syytteen vireillepanosta

Syytteen vireillepanosta

13 §

13 §

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa.

Voimassa oleva laki

(lisätään)

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1 tai 2 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

Ehdotus

Jos rikosasian asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai hänen henkeensä, terveyteensä, vapauteensa, yksityisyyteensä, rauhaansa tai kunniaansa kohdistunut rikos, pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on aloitettava 30 päivän kuluessa päivästä, jona pääkäsittely oli tarkoitus aloittaa.

Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1—3 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

—————
Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20
..